

Vědeckovýzkumná a informační činnost ve vojenství

Usnesení XIII. sjezdu KSČ klade mimořádný důraz na další rozvoj vědy a široké uplatňování výsledků vědecké práce v hospodářské i společenské — tedy i ve vojenské praxi. V souvislosti s tím poukázal sjezd i na nutnost soustředit badatelskou činnost na úkoly, které jsou nejdůležitější z hlediska potřeb dalšího rozvoje naší společnosti i z hlediska specifických podmínek a možností naší země. Jistě není nutné vysvětlovat, že zmíněné usnesení má plnou platnost i pro naše ozbrojené síly a že jedním z předpokladů jeho realizace je účelné plánování vědecké činnosti.

„Jedním z cílů plánování vědy je zabezpečit rozvoj vědy v souladu s potřebami rozvoje společnosti, soustředit hlavní síly vědecké činnosti na plnění stěžejních úkolů, jež vyžaduje národní hospodářství v blízké budoucnosti, i na vytváření předstihu vědeckých znalostí před potřebami společnosti.“¹⁾

Aplikuje-li se tato teze na vojenskou oblast lze říci, že to znamená — zabezpečit rozvoj vojenskovědecké práce v souladu s celkovými potřebami rozvoje vojenství, soustředit úsilí vojenskovědecké práce na plnění těch stěžejních úkolů, které vyplývají z úlohy a místa našich ozbrojených sil v rámci států Varšavské smlouvy i ze specifických potřeb obranného systému ČSSR, tj. státu, který bezprostředně sousedí s agresivním vojenskopolitickým blokem. Současně nelze zapomínat, že i ve vojenskovědecké práci je nutné pamatovat na vytváření nutného předstihu vědeckého poznání před potřebami denní praxe vojsk.

1) „Věda dneška a zítřka“, str. 68, Orbis, Praha 1964.

Stanovit hlavní směry vědeckého úsilí a současně plánovitě rozložit potřebné lidské a materiální síly a prostředky, znamená zvolit odpovídající strategii a taktiku ve vědě (v našem případě ve vědecké práci v ozbrojených silách, jmenovitě ve vojenské vědě).

J. Bernal, jeden z nejvýznačnějších teoretiků současné vědy, o tom říká: „Plánování vědy zahrnuje taktiku i strategii, avšak především strategii. Taktika vědy, týkající se provádění určitých krátkodobých výzkumů, vyžaduje trochu více plánování, než bylo zvykem v tradičních vědeckých metodách. Pro lepší pochopení si můžeme rozdělit strategii ve vědě na strategii v určitém oboru, na hlavní strategii a globální strategii. První z nich se týká dlouhodobé práce nějakého ústavu nebo skupiny ústavů v jedné zemi... Druhá strategie, kterou jsme nazvali hlavní, se týká celkového plánování výzkumu v jedné zemi a určuje rovnováhu mezi jednotlivými odvětvími. Globální strategie zkoumá pokrok vědy na celém světě. Odhalování prostředků a cílů je stejné na všech stupních vědecké strategie...“²⁾

Z rozboru těchto tezí je možné pro oblast vojenství učinit nejen obecné, ale i konkrétní aplikace pro naše ozbrojené síly. Pokusím se na některé z nich ukázat.

Taktika vědy (vědecké práce) v ČSLA bude zřejmě zaměřena na úkoly, jejichž řešení směřuje k uspokojení bezprostředních potřeb praxe vojsk na dobu 5, nejvýše 10 let. Půjde v podstatě o uplatnění jinde již známých poznatků nebo technického pokroku do praxe, popřípadě rozpracování těchto poznatků na naše poměry, specifické potřeby a možnost apod.

U těchto úkolů je zpravidla možné stanovit cíl práce i lhůty splnění dosti podrobně. Důležitou podmínkou takového postupu je dobře vybudovaná a spolehlivě pracující vědecká informační služba, jež by shromáždila podklady o známých vědeckých poznatcích a technickém pokroku, a to jak z vědeckých institucí ČSSR, tak i ze států Varšavské smlouvy.

Strategie vědy (vědecké práce) v ČSLA se naproti tomu bude orientovat především na úkoly, vyplývající z dlouhodobých perspektivních potřeb vojenství i z potřeb vnitřního rozvoje vojenské vědy samé. Je charakteristické, že konečný cíl těchto úkolů není nikdy možné stanovit přesně, ale jen přibližně (často velmi obecně). Vzhledem k tomu není zpravidla možné napláňovat ani konkrétní způsob řešení (metodiku práce), ani jednotlivé etapy, směry výzkumu a možné výsledky. Sama formulace těchto úkolů a vypracování metodiky jejich řešení bývá často náročnou vědeckou prací.

Již z této stručné aplikace je zřejmé, že **taktika vědy** (vědecké práce) v ČSLA se bude týkat **aplikovaného, tj. „užitého“ výzkumu** (jenž dále rozvíjí důsledky základního výzkumu za účelem jejich konkretizace v daných podmínkách s cílem praktického využití), zatímco **strategie vědy** (vědecké práce) v ČSLA se bude týkat **badatelského výzkumu**, jenž řeší úkoly vyplývající jednak z perspektivních potřeb vojenství a jednak z potřeb dalšího rozvoje vojenské vědy samé.³⁾ V konkrétních podmínkách ČSLA bude aplikovaný výzkum značně převládat nad výzkumem badatelským. Toto tvrzení vyplývá nejen z toho, že vojenská věda v ČSLA bude vždy do jisté míry odkázána na výsledky vo-

2) Tamtéž, str. 75–76.

3) Badatelský výzkum zahrnuje „základní výzkum“ v užším smyslu a tzv. „orientovaný výzkum“. Cílem základního výzkumu je rozšířit vědecké poznání; nemá specifické praktické cíle. Orientovaný výzkum řeší úkoly, které vyplývají z konkrétně vymezených potřeb společnosti (v našem případě vojenství) – zvláště perspektivních – jejichž zabezpečení vyžaduje kvalitativně nová vědecká, nebo technická řešení. Viz publikaci ČSAV, ústav plánování vědy; „Termíny z oblasti řízení a plánování vědy a techniky v ČSSR“, srpen 1966.

jenské vědy SSSR, ale také z toho, že i v celosvětovém měřítku aplikovaný výzkum převládá nad výzkumem badatelským.

Protože plánování vědy však zahrnuje především strategii vědy, pokusím se aplikovat teze J. Bernala především v této oblasti.

S přihlédnutím k současnému stavu vojenskovědecké základny v ČSLA je možné jako příklad oborové strategie uvést zřízení vojenskovědeckého pracoviště pro velení při VA AZ a výzkumného ústavu 401 při GŠ, jejichž práce (kromě určitých krátkodobých výzkumů) je dlouhodobě zaměřena na oblast teorie velení a automatizace i mechanizace velení v ČSLA.

Hlavní strategie vědy v ČSLA by se mohla např. týkat vytyčení celkové koncepce vědecké práce v ČSLA s cílem podstatně zvýšit význam a úlohu vojenské vědy jako nosného oboru, stanovit proporce mezi vojenskou vědou a ostatními vědními obory rozvíjenými v ČSLA a na tomto podkladě určit, které úkoly, jakými prostředky a do kdy vyřešit.

Globální strategii vědy v ČSLA bychom pak mohli rozumět zkoumáním vývoje vojenství v celosvětovém měřítku a hledání místa a úlohy vojenské vědy jednak v celém vědním systému, jednak ve vztahu vojenské vědy k ostatním, pro vojenství rozhodujícím vědním oborům.

Strategie a taktika vědy a výzkumu ve vojenství tedy znamená promyšlené a racionální stanovení pořadí plnění vědeckých a výzkumných úkolů v ČSLA vzhledem k možnostem, dlouhodobým výhledům vnitrostátní a mezinárodní (spojenecké) spolupráce a naléhavosti řešení úkolů.

ČSSR jako vyspělá, i když nepříliš velká země, objektivně náleží ke státům s nejvyššími požadavky na rozsah i strukturu výzkumné a vývojové činnosti. To však neznamená, že může ve vědě dělat cokoli nebo že může svými

lidskými, technickými a ekonomickými prostředky zabezpečit celý široký prostor činnosti soudobé vědy. Ve vědě nesrovnatelně méně, než v jakékoli jiné lidské činnosti se může uplatnit autarkie (snaha o soběstačnost). Navíc je známo, že řešení celé řady úloh soudobé vědy je tak nákladné, že se zcela vymyká z možností menších zemí.

Ve vojenskovědecké práci v ČSLA je situace komplikována kromě toho ještě mimořádně důležitým postavením a úlohou SSSR, jeho ozbrojených sil a v souvislosti s tím i sovětské vojenské vědy v celém obranném systému států Varšavské smlouvy. Ze všech členských států jedině SSSR je schopen na základě rozsáhlých a komplexních experimentů plně realizovat opatření, spojená s revolucí ve vojenství. Tato revoluce se však svými důsledky nedotýká jen SSSR, ale všech členských zemí, které stejně jako SSSR musí účinně zabezpečovat svou obranyschopnost a plnit své internacionální povinnosti vůči ostatním členským státům. Z toho vyplývá nejen značná specifika realizace nutných opatření v každé jednotlivé zemi, ale i značná závislost rozvoje jednotlivých vojenskovědních oborů na tom, v jakém rozsahu a kdy (s jakým časovým odstupem) ostatní členské státy budou mít výsledky a poznatky sovětské vojenské vědy.

Tato zvláštní situace, která je objektivním důsledkem rozdílných možností SSSR a ČSSR neznamená, že i v těch vojenskovědních oblastech, v nichž závislost na SSSR dosahuje vysokého stupně, musí být vojenskovědecká práce v ČSLA odkázána jen na transformaci a aplikaci hotových vědeckých poznatků základního vojenského výzkumu SSSR. Naopak, řešení zásadních specifických úkolů obrany ČSSR přímo podtrhuje nezbytnost fungování vědy k rozpracování specifiky naší reality. Vždyť specifika

každé jednotlivé země čím dále tím více vystupuje do popředí. Proto je třeba, aby v ČSLA byl rozvíjen nejen aplikovaný, ale v jisté míře i badatelský výzkum. To vyžaduje zamyslet se nad naším možným podílem v badatelském výzkumu a stanovit směry a proporce zásadních specifických úkolů. Revoluce ve vojenství však nemá jen technickou stránku. Nepromítá se jen do strategie, ale i do operačně taktických disciplín a má svou specifikou i v lidských vztazích.

Takové problémy jako

- všelidová obrana státu,
- výstavba našich ozbrojených sil,
- příprava a obrana teritoria

ČSSR apod.

nikdo za nás řešit nebude.

Při určování strategie a taktiky vědecké činnosti v ČSLA je nutné respektovat i vztah vědy k praxi. Vojenská věda musí mít na jedné straně odpovědný vztah k problémům, potřebám a obtížím vojsk (celého kolektivu ozbrojených sil), avšak na druhé straně musí mít dostatečný prostor pro to, aby mohla — bez ohledu na obtíže dneška — připravovat půdu pro budoucnost, i když se tato budoucnost (tj. v daném případě charakter ozbrojeného střetnutí dvou odlišných sociálně ekonomických soustav) může dnes zdát fantazií.

Vojenskou vědu (stejně jako každou vědu) musí tudíž podněcovat stimuly dvojího rázu:

— ty, které vyplývají ze „společenské objednávky“, tj. především z potřeb vojenské doktríny a

— ty, které vyplývají z vnitřních potřeb vojenské vědy samé.

Každá „společenská objednávka“ není ovšem pro vojenskou vědu a výzkum pozitivním podnětem. Požaduje-li odběratel (vojenská praxe) jen určitý druh výsledků (např. těch, které se dají bezprostředně realizovat) a je nedůtklivý vůči méně příznivým

nebo dokonce nepříznivým výsledkům, pak ovšem objednávka, ať už se týká kteréhokoli vojenskovešedního oboru, působí spíše negativně než pozitivně.

Neméně důležitými podněcovateli vojenskovešedské práce, kromě těchto základních, jsou stimuly materiální, kádrové a morální povahy. Stimuly této povahy nebyly u nás prozatím náležitě pochopeny a využity.

Důsledek těchto skutečností, tj. na jedné straně náročná příprava vědeckého pracovníka, náročná intelektuální vědecká práce a na druhé straně materiální, kádrové i určité společenské nedocenění této práce, vede již řadu let k jistému poklesu zájmu mladší části velitelského sboru ČSLA o vojenskovešedskou a vědeckopedagogickou práci. Konstatujeme-li, že ČSLA by měla lépe hospodařit se svou intelektuální a vědeckou kapacitou, pak musíme mít současně na vědomí, že ve vojenskovešedské práci mnohem více nežli v kterékoli jiné oblasti vojenské činnosti rozhoduje kvalita, erudice a schopnost lidí.

Takové pracovníky je nutné vyhledávat jak v řadách ČSLA, tak i mimo ni, do vědecké práce je pružně zapojovat a pro náročné úkoly vojenskovešedské práce včas a s předstihem školit v progresivních vědních oborech. Vědecká kapacita pracoviště nevrstve dvakrát, zdvojnásobí-li se počet jeho pracovníků, kteří nebudou dostatečně vzdělaní a erudovaní. Naopak — takové rozšíření by mohlo mnohdy vést i k poklesu kapacity.

Při úvahách o strategii vědy v ČSLA je nutné znovu připomenout šíři zájmů, které vojenská věda musí věnovat výsledkům ostatních věd. Složitá struktura moderní vědy, vzájemné vztahy jednotlivých jejích oborů, procesy diferenciacce a integrace vědy jsou dnes takové, že je skutečně obtížné říci, které výsledky vědního bádání by mohla vojenská věda pomínout při řešení svých specifických

úkolů. Pro strategii vědy v ČSLA z toho vyplývá důležitý závěr — **žádný ze stěžejních směrů vojenské vědecko-výzkumné práce není možné kádrově zabezpečit pouze vnitřními silami ČSLA.** Proto je nutná těsná spolupráce vojenskovo vědní základny s celostátní vědeckou základnou, větší splynutí vojenskovo vědeckých a civilních vědeckých pracovníků a vytváření interdisciplinárních týmů buď v řadách ČSLA, nebo v ústavech ČSAV.

Ukázal jsem již, že ani ČSSR a tím méně ČSLA (i přes svoji vyspělost), nemohou pokrýt celý prostor činnosti soudobé vědy. Východiskem z tohoto stavu musí proto být **mezinárodní dělba práce ve vědě.** Dosavadní zkušenosti však ukazují, že nejvýhodnější a účelné formy těchto mezinárodních vědeckých kontaktů a způsoby jejich rozvinutí je třeba teprve hledat.

Vědecká spolupráce, má-li být skutečně plodná, nemůže být pouze na úrovni služebních funkcionářů armád členských států, ale především mezi jednotlivými vojenskovo vědeckými pracovišti, mezi vojenskými vysokými školami, popřípadě i mezi jednotlivými čelnými vojenskovo vědeckými pracovníky, a to pružnou a pravidelnou výměnou písemných informací, organizací pracovních porad, sympozií, vojenskovo vědeckých konferencí apod. Aby taková spolupráce nebyla náhodná a živelná, mělo by ji koordinovat Spojené velení, které by muselo mít příslušný orgán pro koordinaci rozvoje vojenskovo vědecké práce mezi členskými státy. Tento orgán by na podkladě pokynů Spojeného velení a v součinnosti s velením armád členských států zpracoval příslušný plán vojenskovo vědecké spolupráce. V materiálech XIII. sjezdu KSČ bylo upozorněno na to, že nepředčí-li socialistické země ve stupni rozdělení práce, vzájemné součinnosti ve vědě, technice apod. in-

tegraci kapitalistického světa, ztíží tím podstatně svůj přechod k vědeckotechnické revoluci.⁴⁾ K analogickému zjevu by mohlo takové zanedbání vést i ve vojenství: nebude-li vojenskovo vědecká práce členských států Varšavské smlouvy účinně koordinována, ztíží tím podstatně své možnosti k rozvinutí vědeckotechnické revoluce ve vojenství, což se může nepříznivě odrazit v rozvoji obranyschopnosti socialistického tábora.

Kromě mezinárodní dělby vědecké práce je nutné současně vidět i druhou cestu, a tou je **moderní vědecká informační služba.** Právě proto, že ČSLA nemůže svými lidskými, technickými a ekonomickými prostředky zabezpečit celý široký prostor všech vědních úseků a disciplín, které se dotýkají vojenství, musí strategie vědy pečlivě zvážit, co v ČSLA řešit a co pouze sledovat, aby byl o stavu světového vývoje vojenství soustavný přehled. A právě tady vynikne význam a úloha vědeckých informací. Moderně organizovaná, technicky dobře vybavená a centrálně pracující informační služba může plnit několik důležitých úkolů současně. Bude zásobovat vědecká pracoviště přehledy a údaji o výsledcích vědecké činnosti vůbec a speciálně těch, které se dotýkají vojenství. Tím se podstatně zvýší hospodárnost vědecké práce v ČSLA, protože nebude nutné vynakládat úsilí na řešení již vyřešených úkolů. Soustavný přehled o výsledcích vědeckého bádání je užitečný i pro centrální řídicí a normotvorné složky ČSLA, kterým solidní vědecká informace může usnadnit příslušné rozhodnutí bez toho, že by se napřed musely pro ně zpracovávat vědecké expertizy. Konečně vědecká informační služba je jedním z rozhodujících nástrojů samotné strategie vědy ve vojenství, neboť právě proto, že bude

4) Sociologický časopis č. 1/1968, str. 84

mít trvalý přehled o činnosti vědy ve světě, může včas signalizovat kam soustředit úsilí vědecké práce; tím by nejen pomohla cílevědomému zaměření této činnosti, ale také zabezpečovala předstih před potřebami praxe vojsk.

Problém strategie a taktiky vědy v oblasti obrany ČSSR stojí tedy dnes před zásadním řešením.

K vypracování a realizaci programu strategie je nutné však mít celou řadu předpokladů.

Za nejdůležitější z nich považují:

— správné pochopení společenské funkce, místa a úlohy vědy vůbec a zejména její specifiky v armádě,

— určitý stupeň rozvoje základny a připravenosti kádrů v příslušných oborech a výzkumných směrech,

— ujasnění základních problémů perspektivního a výhledového rozvoje vojenství a obrany státu a s tím souvisejících požadavků na vědu,

— vyjasnění vztahů mezi vědními obory a oblastmi, zhodnocení jejich perspektivního významu, možného rozvoje a užití,

— zvýšení vědeckosti řízení a ujasnění vztahů mezi vědou a řízením,

— systém řízení vědy, který by umožňoval dostatečně komplexní a odborně vědecký přístup k vypracování hypotézy dalšího jejího rozvoje a měl ekonomické nástroje k realizaci koncepcí.

Nezbytnou součástí je pochopitelně i ujasnění mezinárodní spolupráce a dělby práce, součinnostních vztahů s civilní vědeckovýzkumnou základnou a dalších problémů.